

ANTİK ÇAĞ DENİZ TİCARETİ VE KOLONİZASYON: FENİKE-YUNAN ÇEKİŞMESİ VE YUNAN DÜŞÜNÜRLERİNİN KORSANLIK ÖVGÜSÜ

Murat Abanik

Bu makalede M.Ö. 8. yüzyıl ile M.Ö. 3. yüzyıl arasında Akdeniz'in iki büyük medeniyeti arasında yaşanan bu rekabet, Yunan deniz ticaretinin gelişimi, korsanlık ve deniz hukuku çerçevesinden değerlendirilmeye çalışılacaktır. Deniz Kavimlerinin göçlerinin etkisiyle Miken Uygarlığı'nın M.Ö. 12. yüzyılda çökmesi sonucu ortaya çıkan "Karanlık Çağ" ardından M.Ö. 8. yüzyılda ticaret yeniden gelişmeye başlamıştır. Bu dönem aynı zamanda Yunanların ve Fenikelilerin Akdeniz'de deniz aşırı koloniler kurmaya başladıkları zamana denk gelir. Akdeniz coğrafyasını doğudan batıya doğru kuşatan ve giderek küçülmesini sağlayan bu hareketlenme Akdeniz'in iki büyük uygarlığı olan Yunan ve Fenike uygarlıkları arasında rekabeti de beraberinde getirmiştir.

Yunanlar kolonizasyon hareketlerine M.Ö. 8. yüzyılda başlamışlar ve M.Ö. 6. yüzyıla kadar da bu süreç devam etmiştir. "Büyük Kolonizasyon Dönemi" olarak adlandırılan ve M.Ö. 750-M.Ö. 550 yılları arasında geçen 200 yıllık süreyi kapsayan bu dönemde Akdeniz, Ege, Marmara ve Karadeniz'de çok sayıda koloni kurulmuştur. Platon bu süreci "kurbağalar gibi bir göletin etrafında oturuyoruz" diye tanımlamıştır. Yunan kolonileri genellikle ana kentten uzaktaki deniz aşırı yerleşim yerlerinde kurulmuşlardır. İlk kolonileri kuranlar Yunanistan anakarasındaki şehirler ile Lesbos ve Samos adalarında yaşayan Yunanlardı. Özellikle Eretria ve Khalkis ile Korintos kenti pek çok koloni kurmuşlardır. Daha sonra Batı Anadolu'daki Yunan kentleri olan Miletos ve diğer İyon kentleri de koloniler kurmaya başladılar. Koloni kurmak için Yunanların en gözde yerleri Güney İtalya ve Sicilya olmuştur. İyon kentleri ise daha çok Marmara ve Karadeniz de kolonileşmiştir. Bizantion, Kalkhedon, Sinop gibi şehirler dönemin önemli kolonileriydi. Atina ise Ege kıyılarında ve adalarda

koloni faaliyetleri yürütmüştür.¹ Büyük Kolonizasyon Devri'nde Yunanların koloni hareketlerinin iki aşamada gerçekleştiği kabul edilir. M.Ö. 750-650 yılları arasındaki ilk aşamada Güney İtalya, Sicilya ve Khalkidike yarım adasında koloniler kurulmuştur. Bu koloniler sayıca azdır. M.Ö. 650-550 yılları arasında ise Çanak-kale, Trakya, Marmara, Karadeniz ile Fransa, Kuzey Afrika, Mısır ve İspanya'da koloniler kurularak buralara yerleşilmiştir. Koloni kurma faaliyetleri genellikle ana kentteki halkın isteği doğrultusunda gerçekleşirdi. Öncelikli iş koloni kurucusunun seçilmesiydi. Kurucu seçildiğinde ise ilk olarak Delphi tapınağına giderek kehanet merkezine danışır ve onay alırdı. İlk yola çıkanlar erkeklerden oluşur ve aralarında kadınlar bulunmazdı. Kadınlar koloni yerleşimi tamamlandıktan sonra giderlerdi. Yunanlar koloni kurarken sistematik hareket etmeye önem vermişlerdir. Öncelikle tarıma elverişli yerleri seçmişlerdir. Ayrıca koloni kurulacak yerin deniz veya ırmak kıyısı olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Liman koşulları da dikkatle gözden geçirilirdi. Yunanlar limanların önemini çabuk kavramışlardır. Koloni yerleşime açıldıktan sonra kura çekilerek herkese toprak dağıtılırdı. Kolonizasyon süreci kurucunun ölümüyle tamamlanır ve ölümüyle birlikte kurucu "*kahraman*" unvanı alır ve Yunan tanrıları gibi tapınım görürdü.² Koloniyi kuran kentle koloni arasında ekonomik olduğu kadar dinsel bağlarda vardı. Her iki kentte de aynı tanrılara tapılırdı. Ancak koloni kenti bağımsız ve kendi başına faaliyet gören bir kent-devleti hüviyetine sahipti.³

Yunan kolonilerinin kurulmasının en önemli nedeni tarımsal ihtiyaçlar, diğer bir deyişle beslenme ile nüfus arasındaki dengesizliktir. Antik çağda tarım yaşamın temel unsurudur. Artan nüfusun tarımsal ihtiyaçlarının karşılanamaması Yunan kolonileşmesinin temel nedenidir.⁴ Tarıma elverişli az sayıdaki toprağın giderek artan nüfusu besleyememesi üzerine, nüfus fazlasının deniz aşırı topraklara kolonistler olarak gönderilmesi Yunanların en önemli sorunlarını da çözmüş oluyordu. Yunan kolonileşmesinin ilk ve en önemli nedeni em azından başlangıçta kuşkusuz gıda ihtiyacıdır. Bununla birlikte tek nedeni de değildir. Ticari ve ekonomik nedenlerde kolonileşme de önemli bir etkindir. Antik kaynaklarda kolonizasyon nedenlerine ait bilgiler bulmak mümkündür. Bunlar kıtlık, yoğun nüfus artışı, düşman tarafından bozguna uğratılma, komşularıyla geçimsizlik, Doğu uygarlıklarıyla ticaret için maden yataklarına sahip olma arzusudur.⁵ Yunan kolonileri Fenike kolonilerinden tamamen farklı bir yapıdadırlar. Fenikeliler için koloniler ticari ve ekonomik gereksinim duyulduğu sürece elde bulundurululan bir çeşit pazar yerleridir. Yerleşip yeni bir hayat kurmak için değil ticaret yapmak için oradadırlar. Yu-

¹ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 76.

² A.g.e., s. 76.

³ A.g.e., s. 77.

⁴ Abdullah Mesud Küçükcalay, *İktisadi Düşünce Tarihi*, İstanbul, 2011, s. 44.

⁵ O. Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 77.

nanlarsa kolonilerini ikinci yurtları bellemişler ve kolay kolay terk etmemişlerdir.⁶ İki kültür arasındaki farklı cepheler adına üstlenilen rol aralarındaki geriliminde başlıca nedeni olmuştur. Yunanlar için M.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kolonileşmek pek mümkün olmamıştır. Batıda Kartaca, doğuda Pers İmparatorluğu, Yunan kolonileşmesinin önünü kesmişlerdir. Bu durum Yunanlılar için her iki tarafa karşı düşmanlık ve yabancılık göstermeleri için yeterli sebep olmuştur.

Kolonileşme ile birlikte Yunanistan anakarası ve Ege çevresi büyük bir ticari gelişim göstermiştir. Daha önce Yakındoğu ve çevre denizlerle sınırlı bir ilişkisi olan ve buralar hakkında fazla bilgiye sahip olmayan Yunan ahalisi koloniler ve anakentler arasındaki ticari bağlar sayesinde büyük bir gelişim göstererek çevreleriyle gelişmiş bir iletişim ağı kurmuşlardır. Böylece Yunan ticareti geniş bir alana yayılma olanağı bulmuş, deniz ticareti ve dolayısıyla ekonomide önemli ölçüde büyümüştür. Elimizdeki mevcut kaynaklar Yunan ticaretinde pazarlanan malların tutar ve miktarlarına ilişkin yeterli bilgi vermekten uzaktırlar. Her ne kadar ticaret hacmi hakkında yeterli bilgimiz yoksa da pazarda alınıp satılan mallara bir göz atmak dönemin ticari faaliyetlerini anlamada yararlı olacaktır. Deniz ticareti, denize kıyısı olan şehir devletlerinden oluşan Yunanistan için önemli bir geçim kaynağıdır. Tarımsal alanların azlığı ve şehirlerde meydana gelen nüfus yoğunlaşmaları nedeniyle yerel olarak yetiştirilen tahıl ihtiyacı karşılayamayacak düzeydeydi. Yunan şehirleri bu sorunu kolonileşme yoluyla aşmaya çalışmışlardı. Ancak zamanla koloniler de bu sorunun çözümü olmaktan çıkmış hatta onların da tahıl ihtiyaçları önemli bir sorun olmuştur. Bu nedenle Antik Yunan'ın deniz ticaretinde en önem verdiği ithal maddesi tahıl ürünleri olmuştur. M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllarda Atina tahıl ihtiyacını Trakya ve Güney Rusya'dan, diğer Yunan şehirleri ise İtalya ve Sicilya'dan karşılamaktaydılar. Yunanlılar için bir diğer önemli tahıl ithalatçısı da Mısır'dır. Yunanlar'ın ithal ettikleri mallar arasında tahıldan sonraki öncelikleri ise, gemi yapımı için kereste, çeşitli metaller ve kenevirin yanında çeşitli baharatlar, kumaş, cam ve cam ürünleri ve papirüs gibi mal ve malzemelerdir. Yunanların en önemli ihraç maddeleri ise önce madenler olmak üzere, endüstri/ihraç tarımı olarak tanımlayacağımız şarap ve zeytinyağıdır. Antik çağda şaraba methiye düzmeyen topluluk yoktur. Şarap, ekmek, balık ve zeytinyağının yanında temel gıda maddesidir. Üzümü ilk kez içkiye dönüştürenlerin Samiler oldukları bilinse de bunu gerçek bir endüstri haline getiren Yunanlardır. Yunanlar M.Ö. 7. yüzyılda dış pazara şarap ihraç etmeye başlamışlardır.⁷ Bu çağın bağcılık merkezleri Yunanistan'da Atina ve Korfu, Batı Anadolu'da ise Lesbos ve Sakız adalarıdır. Yunan şarabı Cebelitarık boğazından Karadeniz'deki Azak kıyılarına kadar ihraç edilmektedir. Yunanlar için şarap ihracı öyle önemli boyutlara gelmiştir ki tahıl alanları bozulup

⁶ Laike Hamza, *Antik Çağ'da Doğu Akdeniz'de Deniz Ticareti*, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 116.

⁷ Laike Hamza, *Antik Çağ'da Doğu Akdeniz'de Deniz Ticareti*, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 127.

bağcılık alanlarına dönüştürülmeye başlanmıştır. Dönemin Yunan ihracatında diğer ünlü mamulü zeytinyağıdır. Zeytinyağı da o dönemlerde şarap gibi oldukça değerlidir. Antik çağın insanları zeytinyağını önce aydınlatma amacıyla kandillerinde, sonrasında yemek malzemesi ve hatta temizlik ürünü olarak kullanmışlardır. Samos ve Sakız adaları ile Miletos ve Rodos adası önemli zeytincilik merkezleridir. Atina'da da zeytincilik önemli bir uğraştır. Öyle ki M.Ö. 6. yüzyılın başında Solon, Atina'da zeytincilik ile ilgili kararnameler çıkarmıştır.⁸ Bir nevi deniz tarımı olarak adlandırabilecek olan balıkçılık ve buna bağlı olarak da tuzlanmış balık ticareti Antik Çağ Yunan ekonomisinin önemli bir gelir kaynağıdır. Bu dönemde Karadeniz'de kurulan kolonilerin en büyük getirisi kurutulmuş balık ticaretidir. Yunan deniz ticaretine damga vuran diğer önemli ihraç malları da çömlekler ve heykellerdir. Yunan atölyelerinden çıkan çömlekler özellikle kolonilerde rağbet görmüşlerdir. Bu çömlekler kolonilerden sonra dış pazarlara da yayılmıştır. Attika seramikleri ve Atina'nın kırmızı siyah figürlü vazo ve çömlekleri M.Ö. altıncı yüzyıl boyunca dünya pazarını ellerinde tutmuşlardır. Bu ürünler Güney Rusya'dan Mısır'a kadar kolayca alıcı bulmaktadırlar. Yunan adalarının en ünlüleri altın sarısı Pentelikon ve kar beyazı Paros olan beyaz ve renkli mermerleri,⁹ Yunanistan'ı bu ticarete ilk akla gelen yer haline getirmişlerdi. Yunan uygarlığının temeli Doğu ile ticarete bağlı olarak tanımlanmasına rağmen esas ilginç olan bu ticaret nedeniyle Yunanlıların ilk lanetlemesi gereken ilişki korsanlık olması gerekirken tam tersine Yunanlıların korsanlığa övgü düzmeleri ilgi çekicidir. Bu durum Yunan uygarlığının temel iki kaynağını, Doğu ile ilişkilerde ortaya çıkan birbirine karşıt iki eğilimi, ticaret ve talanı da anlamamızı sağlayacaktır. Bunların ikisinin bir arada olması Yunan ile Doğu uygarlıkları arasındaki ilişkilerde ticareti sürdürmek için gerekli yeterli imkanlara, malı Doğu'ya sunma imkanı bulamayan Yunanlıların kolaylıkla korsanlık övgüleri düzmelerini anlamamızı sağlayacaktır.

Deniz ticaretinde uluslar arası düzeyde gelişmelerine ve özellikle Ege denizinde tekeli bir ticaret politikası uygulamalarına rağmen Yunan toplumunda ticaret karşıtı duygu ve görüşler egemendir. En diplomatik ifadeyle ticaret antipatik bulunmaktadır. Antik çağ düşünürlerinden Hesiodos'dan, Homeros'a, Heredot'dan Platon ve Aristoteles'e kadar pek çoklarının eserlerinde bu görüşler açıkça ifade edilmiştir. Homeros, eserlerinde gözü pek korsanları övüp kar peşinde koşan tüccarlardan tiksindiğini belli ederken Aristoteles daha da ileri gidiyor ve doğal mal edinme yönteminin ticaret değil korsanlık olduğunu söylüyordu. Aristoteles'e göre bir doğal bir de doğal olmayan servet edinme yöntemi vardı. Doğal servet edinme yöntemleri beş çeşittir ve bunlar; avcılık, balıkçılık, çiftçilik, çobanlık ve korsanlıktır. Bu beş faaliyetle insanın bütün ihtiyaçlarını karşılaması mümkündü.

⁸ A.g.e., s. 130.

⁹ A.g.e., s. 135.

Doğal olmayan yöntemlerse sadece para kazanmayı amaçlayan yöntemlerdir. Bu yolla elde edilecek servetin de sonu olmamaktadır. Ticaret doğal olmayan, doğal olarak da ortadan kaldırılması gereken yollardan birisidir. Ticarete insan her türlü ölçü kavramından uzaklaşır ve erdemli bir hayat sürmeyi bırakır. Bu yüzden ki ticaret ruhu bir kere şehirlere sızdığı anda artık insana ait bütün erdemler çözülüp çürümeye başlar. Aristoteles'e göre iki tür servet edinme yöntemi vardır. Birincisi ihtiyaçları karşılamak için mal elde etmedir. İkincisi ise ticaret amacıyla mal elde etmedir. Burada amaç mal edinme değil paradan para yapmaktır. Malların değiş tokuşunda aracı olması için icat edilmiş olan para, ticaretle birlikte araç olmaktan çıkmış para kazanmak asıl amaç haline gelmiştir. *Politika* adlı kitabında düşüncesini şöyle açıklar: *"Servet edinme sanatının evcil biçimi, paranın birikiminden başka bir amaca yönelmiştir; oysa ikinci biçimin yani ticari faaliyetin amacı, doğrudan doğruya para biriktirmektir... Bazı insanlar para biriktirmenin ev yönetiminin de amacı olduğunu düşünür ve başlıca görevlerinin, ellerindeki para miktarını olduğu gibi korumak ve hatta durmadan arttırmak olduğuna inanırlar. Bu tavrın nedeni, "iyi yaşamaya" değil, sadece "yaşamaya" yönelmiş olmalarıdır ve yaşama açlığı sınırsız olduğu için, bu açlığı gidermek amacıyla sınırsız araçlar isterler. Hatta iyi yaşamaya gayret edenler bile, kendilerini bedensel zevklere vermenin yollarını ararlar. Bu yolların kullanılması da servet sahibi olmayı gerektirdiğinden, bütün zamanlarını para toplayıp biriktirmeye ayırırlar ve böylece servet edinme sanatının ikinci biçimine geçerler. Öte yandan her zevk bir aşırılık içinde bulunduğundan, bu gibiler bu aşırı zevkleri yaratacak hünerlerin peşine düşerler ve söz konusu zevke, servet edinme sanatının olağan alışılmış yollarıyla ulaşmaktan yoksun kaldıklarında, tüm yeteneklerini doğa dışı bir doğrultuda seferber ederek başka yollar denerler. Cesaretin görevi para kazanmak değil, bizlere karar alma gücünü vermektir. Askerlik ya da hekimlik sanatının görevi de değildir para kazanmak. Onların görevi bizlere zafer ve sağlık getirmektir. Ama bütün bu etkinlikler, amacı para kazanmakmış gibi yürütülmektedir."*¹⁰ Aristo ticaretin, özellikle de uzak ülkelere yapılan deniz ticaretinin şehir devletlerinin yaşamı yönünden yararlı hatta kaçınılmaz olduğunu ise kabul eder. *"Bir ülke için, toprağında yetişmeyen ürünleri ithal etmek ve kendi ürün fazlasını ihraç etmek bir zorunluluktur"* der. Ancak Aristo'ya göre bu zorunlu ticaret yabancılar eliyle yapılmalı, yurttaşlara yasaklanmalıdır.¹¹

Her ne kadar ticaret gelişmişse de Yunan toplumu korsanlık/talan temellidir. İster kolonileşme isterse ticarete olsun en büyük rakipleri olan Fenikelilerse ticaretle bütünleşmişlerdir. Yunanlar ve Fenikeliler arasındaki çatışmayı, bu karışıklık oluşturmaktadır. Bu iki toplum arasındaki çıkarların çatışması ticareti Yunanlar gözünde ortadan kaldırılması gereken bir servet edinme yolu yapmaktadır. Keza Homeros'un eserlerinde ticaretin kötü ve tiksindirici yönleri Fenikelilerle özdeşleştirir-

¹⁰ Vural Savaş, İktisatın Tarihi, Ankara, 2000, s. 57-58.

¹¹ A.g.e., s. 58.

lererek verilmektedir; Odyseia’da Fenikeli bir tüccar “çıkageldi Fenikyeli bir adam/ berbat mı berbat, işi gücü yalan dolan/ çok insana kötülük etmiş dolandırıcının biri”¹² bir başkası da “Denizci Fenikyeliler geldi buraya bir gün, bir sürü madrabaz/ bin bir çeşit incik boncuk getirdiler kara gemileriyle”¹³ olarak betimleniyordu, çünkü bunlar “küçük suçlulardan” oluşan “çok hilekar” bir ulustu.¹⁴ Ancak Yunan hükümdarlar ve tanrılar da Homeros’da tüccar olarak karşımıza çıkarlar ve bunlara karşı herhangi bir kötüleme yoktur. Ticaretin soylu savaşçılar arasında ihtiyaca göre değiş tokuş şeklinde teşekkül etmesi halinde Yunan düşünürlerinin buna herhangi bir itirazları yoktur. Yine bu süreçte Fenikelilerle yapılan sıcak savaşlar da, ticaret üzerindeki görüşlerini kesinleştirmiştir. Yunan kolonilerinin batıya uzanmaya başlamasıyla Sicilya ama özellikle de İspanya’daki kolonilerini tehlikede gören Fenikelilerin Etrükslerle anlaşarak, Pers akınlarından kaçarak Korsika kıyılarında koloni kurmuş olan Foçalı Yunanları M.Ö. 540 yılında Alalia savaşında yenerek kolonilerini terke zorlamaları¹⁵ Yunanların hafızasında derin yaralar açmıştır. Aristoteles, *Politika* adlı eserinde Fenikelilerin Etrükslerle anlaşmalarına özel önem vermiştir. “Devlet, bir karşılıklı koruma sözleşmesinden ya da mal ve hizmetleri değiş tokuş etmek için yapılan bir anlaşmadan da fazla bir şeydir; çünkü öyle olsaydı, Etrüksler, Kartacalılar ve birbirlerine sözleşmeden kaynak olan yükümlülüklerle bağlı bulunan ötekileri tek bir devletin yurttaşlar saymak gerekirdi. Elbette bunların arasında ticaret anlaşmaları, saldırmazlık sözleşmeleri ve bağlaşımlarını tanımlayan yazılı belgeler vardır. Fakat bu tek bir devlet, tek bir yurttaşlıktan çok farklıdır.”¹⁶ Herodot da bu savaşı; “(Phokaia’lılar) Kyrnos’a (Korsika) vardıkları zaman beş yıl, oraya ilk olarak yerleşmiş olan kolonlarla ortak yaşadılar, tapınaklar kurdular. Bütün çevrede çapul yaptıkları için Etrüksler ve Kartacalılar aralarında anlaşarak, bunlara karşı her biri altmış gemi ile sefer açtılar. Öbür yandan Phokaialılar da altmış gemi donattılar ve sardunya Denizi denilen denizde düşmana karşı yürüdüler. Bir deniz savaşı oldu; bu Phokaia’lılar için bir çeşit Kadmos (yeneni de mahveden zafer) yenilgisiydi, zira gemilerinin kırk tanesi batmış, kalan yirmisinin de mahmuzları kırılmış, işe yarar hali kalmamıştı. Alalia’ya dönerek kadınlarını ve çocuklarını aldılar, eşyalarından gemiye yüklenecek ne varsa hepsini yüklediler, sonra Kyrnos’u bırakarak Rhegium’a gittiler.”¹⁷ Yine Herodot’a göre Fenikeliler, Yunanlar için bir ölüm kalım mücadelesine dönüşmüş olan Pers savaşlarının da gerçek failleriydi. Onlar Truva savaşlarından önce Argos’a gelerek mallarını sattıktan (ticaret burada da ekonomik fail) sonra, içlerinde kralın kızı Io da olmak üzere bazı kadınları kaçırmaları bugünkü Pers-Yunan savaşlarının tarihsel başlangıcıydı. Fenikeliler aynı zamanda altı yüzden fazla

¹² Homeros, *Odyseia*, çev. Azra Erhat - A. Kadir, İstanbul, 2011, XIV, s. 287-9, s. 246-7.

¹³ Homeros, *Odyseia*, XV. 414-5, s. 265.

¹⁴ David Abulafia, *Büyük Deniz Akdeniz’de İnsanlık Tarihi*, İstanbul, 2012, s. 116.

¹⁵ <http://www.hermetics.org/etruskler.html>

¹⁶ Aristoteles, *Politika*, III, 9, s. 36.

¹⁷ Herodotos, *Tarih*, I, 166, Çev. Müntekim Ökmen, İstanbul, 2011, s. 90.

gemiyle büyük bir donanması bulunan Pers deniz gücünün de omurgasını oluşturuyorlardı. Savaş süresince Fenikeli denizciler kan dökerek ve yağmalayarak Yunan rakiplerinden Ege'deki ticaret tekelinin intikamını alıyorlardı ve bu süreçte Doğu Akdeniz'le yapılan ticaret ancak Fenike limanları üzerinden yapılabilirdi.

Yerleşmek, yeni bir vatan sahibi olmak için değil ama ticari çıkarlarını sürdürüp geliştirmek için yaptıkları savaşlarla Yunanları vatanlarından süren Fenikeliler üzerinden ticaretin de kötülenmesi, dönemin Yunanistan'ının sosyo-kültürel şartlarıyla da uyumlu görünmektedir. Yunan mitolojisinde astronomiyi icat eden ve tüccarların tanrısı olan Hermes aynı zamanda hırsızların ve kumarbazların da tanrısıdır. Ticaret ve hırsızlığın aynı tanrıda buluşması aslında hiç de tuhaf karşılanmamalıdır. Daha önce de bahsedildiği gibi dönemin en popüler içkisi olan şarabın ticareti daha çok Yunan şehirlerinin tekelindeydi. Ve bir Fenike kolonisi olan Kartaca, bunu yıkmak için, tarihin ilk market hilesine başvurdu. Kartaca şarapları, Yunan alfabelerine benzer yazılarla foçalanıyor ve o şekilde satılıyordu. Bu teknik ile şarap ticaretindeki Yunan tekeli kırılarak, Kartaca Akdeniz'in şarap üretim merkezi haline geldi. Hatta M.Ö. 4. yüzyılda, Yunan şehirleri olan Corinth ve Atina 'da dahi Kartaca şarapları tüketilir hale gelmişti.¹⁸ Yunanlar Hermes'e boşuna tüccarların ve hırsızların tanrısı dememişlerdi. Antik Yunan'da bir erkeğin değeri öncelikle onun fiziksel becerileri ve cesareti ile ölçülürdü. Hedef bu açıdan iyi diye bilinmek ve hatta en iyi olabilmektir. Homeros'a göre dönemin dünya görüşünde önemli olan bir ferдин kendisi hakkında ne düşündüğünden çok, onun hakkında başkalarının ne düşündüğü, söylediği ve buna göre nasıl muamele gördüğüdür.¹⁹ Dönemin kültürü de vicdan muhasebesinin ön plana çıktığı "suçluluk kültüründen" ziyade "utanç kültürü" dür.²⁰ Bu dünya görüşü ve kültür yapısı, ekmeklerini kazanmak için hayatlarını ortaya koyan, savaşan, mücadele eden korsanların, Yunan halkı arasında neden ayıplanmadıklarını ve hatta kahraman olarak görüldüklerini bize gösterir. Thukydides'de Peleponnesos savaşları adlı eserinde, savaş sırasında Yunanların, şiddeti destekleyen kim varsa güvenilebileceği, başka fikirleri savunanların da şüpheli olduğuna inandıklarını ve fanatik bir savaşıma isteğinin erkeklik gösterisi olduğunu düşündüklerini belirtir. Yunanlara göre; *"gelecek hakkında düşünmek ve beklemek ben korkağım demenin başka bir yolu; ılımlılıkla ilgili herhangi bir yaklaşım erkek olmamanın göstergesidir; bütün tarafları anlamaya yönelik bir yaklaşım savaşıma değer olmamanın bir göstergesidir."*²¹ Korsanlık savaşmak ve mücadele etmekle eş anlama gelmektedir. Eski ozanların şiirlerinde denizcilere korsan olup ol-

¹⁸ <http://kartacali-hannibal-roma-dusmani.blogspot.com/2009/05/kartaca-ve-akdeniz-deniz-ticareti.html>

¹⁹ Özgüç Orhan, "Homeros ve Hesiodos'da Adalet Kavramının Kökenleri ve Platon'a Yansımaları", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar 2012, Sayı: 13, s. 13.

²⁰ A.g.e., s. 13.

²¹ http://www.acikders.org.tr/file.php/124/LectureNotes/PELOPONNESOS_savaslari.pdf

madıkları sorulduğunda, bu soruyu hakaret olarak algılamamaları ve yaptıkları işi inkar etmeyerek hatta gururla cevap vermeleri yukarıdaki anlayışın bir sonucudur. Homeros, *Odyseia* adlı eserinde; “İşte böyle gözü pek bir adamdım ben savaşta/ ama hiç mi hiç hoşlanmazdım tarla işlerinden/ güzel çocuk yetiştirmeden ve ev işlerinden/ ben kürekli gemileri/ savaşları severdim her zaman/ severdim güzel cilalanmış kargıları, okları/ herkesi titreten korkunç araçları severdim/ .../ Akhaoğulları Troya toprağına basmadan önce/ dokuz kez götürmüştüm adamlarımı yabancı ülkelere/ hızlı gemilerimle götürmüş, çok da kazancım olmuştu/ Aldıktan sonra bu talandan gönlümün dilediğini kuradan da bir sürü şeyler düşüydü payıma/ böylece evimin varlığı geliyordu çabucak/ değerli bir adam olduydum Giritliler arasında, çok saygı gören”²² dizeleriyle korsanlığa methiyeler düzmüştür. Thukydides’ de korsanlığı, güçsüzleri beslemenin ve zenginleştirmenin bir yolu olarak algılamış; onursuz bir yaşam sürmekten ziyade şan, şöhrat ve zenginlik kazandıran bir meslek erbabı gibi sunmuştur.²³ Herodot da *Tarih* isimli yapıtında, İ.Ö. 7. yüzyılda korsanlık için denize açılmış olan İyonya’lılar ve Karia’lıların yardımıyla Psammatikos’un Mısır’ın tek hakimi olduğunu anlatır.²⁴ Korsanlık her ne kadar utanılacak bir uğraş olmasa da, sonuçta mağdur olan kişilerin korsanlığa karşı önlem aldıkları ve korsanlarla mücadele ettikleri de bilinmektedir. Herodot korsanlığı bastırmak için ilk güçlü donanmayı efsanevi Girit Kralı Minos’un kurduğunu bildirmektedir.²⁵ Atina’nın da tahıl sevkiyatını güvence altına almak için donanmasını güçlendirdiği ve korsanlarla mücadele ettiği bilinmektedir. Thukydides’in verdiği bilgilere göre; Atina ve Spartalıların önderliklerinde Yunanların birbirleriyle yaptıkları Peloponnesos savaşlarında korsanlık ve normal deniz savaşı yöntemleri birbirine karışmış, savaşın finansmanı korsanlıkla sağlanır hale gelmiştir.²⁶

Makedon Kralı V. Filip, M.Ö. 4. yüzyılın ortalarında başta Atina olmak üzere bütün Yunanistan’ı egemenliği altına almak istemiş ve bunun için pek çok yola başvurmuş, bu yollardan birisi de korsanları desteklemek olmuştur.²⁷ Bu tarihten sonra korsanlık faaliyetlerinin yaygınlaşmasında düşman devletlerin birbirine karşı korsanlara verdikleri destek etkili olmuştur. Böylece kimlerin hiçbir otorite tanımadan bağımsız hareket eden korsanlar olduğu kimlerin de kralların hizmetinde bulunan meşru denizciler olduğu sorunu ortaya çıkmıştır. Demetrios Poliorketes,

²² Homeros, *Odyseia*, Çev. Azra Erhat - A. Kadir, İstanbul, 2011, XIV, 222-34, s. 245.

²³ Murat Aslan-Nihal Tüner Önen, “Akdeniz’in Korsan Yuvaları: Kilikia, Pamphylyia, Lykia ve Ionia Bölgelerindeki Korykoslar”, *Adalya*, XIV, 2011, s. 189.

²⁴ *Tarih*, II. 152

²⁵ *Tarih*, III. 122.

²⁶ A. Emre Öktem-Bleda R. Kurtardacan, *Deniz Haydutluğu ve Korsanlık Tarihi ve Hukuki Boyutlarıyla*, İstanbul, 2011, s. 18.

²⁷ Hüseyin Sami Öztürk, “Korsanlık: Suya Yazılmış Tarih”, *Aktüel Arkeoloji*, Kasım-Aralık 2011/24, s. 87.

M.Ö. 305 yılında korsanların yardımıyla Rodos'u kuşatmış; M.Ö. 287 yılında ise Lysimakhos yanlısı Efes'i ele geçirmek amacıyla kentin korunmasından sorumlu korsan lider Andron ile adamlarını parayla satın alarak kenti zapt etmiştir. Ardından hiçbir şey olmamış gibi, denizleri korsanlardan temizlemek için kısa ömürlü Yunan Birliği'nin başına geçmiş ve Ege'de korsanlığa karşı mücadele etmiştir. Polyainos'ta (korsan başı) olarak anılan Phokis'li Ameinias, Plutarkhos tarafından Antigonos Gonatas'ın komutanlarından biri olarak zikredilmiştir. Bir Atina dekretinde korsanlık yaptığı için suçlanan Aitolia'lı Boukris, Delos'lular tarafından başmisafir ve hayırhah olarak onurlandırılmıştır. Polybios tarafından yaptığı işler nedeniyle korsanlıkla itham edilebilecek Aitolia'lı bir lider olan Dikaiarkhos ise V. Ptolemaios'un sarayında yüksek onurlar kazanmıştır.²⁸

Korsanlıkla mücadele tarihinde de ilginç detaylar göze çarpmaktadır. Korsanlarla mücadelesi sonucu Akdeniz'in polisi lakabını alan Rodosluların, korsanlıkla mücadele için çıktıkları deniz seferleri aslında suçlu bir "haraç kesme yöntemi" dir. Rodosluların yardımını istemeyen ve bunun için ödeme yapmayan kent, korsanlar için bir üs sağlamakla suçlanır, Rodos'un ve müttefiklerinin düşmanı kabul edilirdi. Rodoslular ve deniz müttefikleri tarafından yenilen düşmanın yağmalanması da "korsanlık" değil, "donanmalarına gelir sağlamak" anlamına gelen bir meşruluğa sahipti.²⁹ Aslında Rodos "deniz mafyası" şeklinde hareket eden bir devlet konumundaydı. Gasp amacıyla ticaret gemilerine ve sahillere yapılan saldırı ile devletlerin kendi sınırları içindeki denizlere hakim olma, sahillerini ve deniz ticaretini koruma, denizden gelmesi muhtemel tehlikeleri önceden savuşturma gibi amaçlarla yapılan faaliyetlerin genel adıdır korsanlık.³⁰ Deniz hukuku da buna uygun bir gelişme göstermiştir. Deniz ticaretinin gelişmesine paralel olarak yeni sorunlar da insanların karşısına çıkıyordu. Yolculuk boyunca fırtına ve korsan saldırılarına karşı malların nasıl korunacağı sorunundan, kayıpların telafisine ve riskin nasıl bölüştürüleceğine kadar pek çok sorun cevap beklemekteydi. Böylece bir Yunan kolonisi olan Rodos, zamanın deniz ticaretini Rodos Deniz Kanunları (Lex Rhodia) adıyla kanunlaştırdı. Kimi tarihçilere göre M.Ö. VIII. yüzyıla kimi tarihçilere göre de M.Ö. III. yüzyıla tarihlenen Lex Rhodia'nın hiçbir kopyası günümüze kadar ulaşamadı. Ancak, Roma kanun metni *Julius Paulus'un Görüşleri* (yaklaşık M.S. 235) 2. Kitap, 7. Serlevha'da, Paulus kanalıyla günümüze ulaşmış 5 tane hüküm vardır ve yalnızca yükü azaltmak için gemiden mal atımıyla ilgilidir.³¹ "*Lex Rhodia'da belirtildiği üzere; eğer bir kısım mal geminin yükünü hafifletmek*

²⁸ Murat Aslan-Nihal Tüner Önen, "Akdeniz'in Korsan Yuvaları: Kilikia, Pamphylia, Lykia ve Ionia Bölgelerindeki Korykoslar", *Adalya*, XIV, 2011, s. 191.

²⁹ Philip de Souza, "Korsanlar Kilikya Korsanları ve Roma", *Aktüel Arkeoloji*, Kasım-Aralık 2011/24, s. 56-7.

³⁰ Hüseyin Sami Öztürk, "Korsanlık Suyu Yazılmış Tarih", *Aktüel Arkeoloji*, Kasım-Aralık 2011/24, s. 82.

³¹ <http://www.duhaime.org/LawMuseum/LawArticle-383/Lex-Rhodia-The-Ancient-Ancessor-of-Maritime-Law--800-BC.aspx>

maksadıyla denizden atılırsa, umumi fayda adına uğrana ziyan, bu durumun yarattığı faydadan yararlanan herkesten tazmin edilir... Eğer bir gemi denize mal atılmak suretiyle hafifletilirse ve bu mal yitirilirse ve diğer mallar dalgıçlar tarafından kurtarılsa, gemiyi kurtarmak için malını atan kişinin de kurtarılan mallardan pay alacağı kararlaştırılmıştır... Eğer gemi veya gemi direği fırtınada kaybolursa, yolcular tazmine katkıda bulunmak zorunda değildir, istisnası yolcuların kendilerini kurtarmak amacıyla gemi direğini keserek gemiyi kurtarmasıdır... Bir geminin yükünü hafifletmek için bir kısım mal bir sandala konup denize indirilir ve bu sandal kaybolursa, kaybın gemide sağ salım kalan diğer mallar üzerinden karşılanması hükümlenmiştir. Ama gemi kaybolursa, kurtarılan bot veya içindeki mallar hesaba katılmaz... Zarara katılım, malın denize fırlatıldığı ve geminin kurtarıldığı durumlarda yapılır.”³² Bu kanunla riskin bölüştürülmesi ve daha iyi korunanlar karşısında her zarar görene bir hak tanınması ilkesi benimsenmiştir. Bu ilke gemi sahibine karşı açılacak davalar ve gemi sahibinin bu davalar sonucu diğer yararlananlara karşı açacağı rücu davalarının temelini oluşturmuştur. Yani, deniz kanunu bir nevi sigorta olarak hizmet vermiş, kaybın maliyetini gemi sahibi, kargo sahipleri ve yolcular arasında bölüştürmüştür. Rodos deniz kanunları kendilerinden sonra gelen Roma ve Bizans hukukunu da etkilemişlerdir. Romalı hukuk danışmanları Servius, Ofilius ve Labeo, korsanlık ve haydutluk bağlamında masrafa katkıda bulunmaya ilişkin deniz kanununu mütalaa etmişler ve hiçbir Rodos kanununa atıf yapmadan ancak Paulus’un çalışmasından alındığını belirtilerek şu görüşlere yer vermişlerdir; “Gemi eğer fidyesi ödenerek korsanlardan geri alınırsa, Servius, Ofilius, Labeo der ki herkes (masraf) ortak olmalıdır. Ama haydutların götürdüğü mallar sahibinin sorumluluğundadır. Malı fidye olarak verilen de masrafa katkıda bulunmaz.”³³ Çıçero’da (M.Ö. 106-43), *Oratorical Invention* adlı eserinde muhtemelen korsanlara karşı, Rodos deniz hukukundan bahseder; “Rodosluların bir kanununa göre eğer bir gagalı gemi (savaş için hazırlanmış bir gemi türü) herhangi bir limanda bulunursa, ona el konulacaktır.”³⁴ Yunan Adaları’ndan geçerek evine gitmekteyken “vergi toplayıcıları tarafından yağmalandığını” bildiren bir tüccarın arzuhalini kabul eden İmparator Antonius’un şöyle dediği bildirilir: “Ben dünyanın hükümdarıyım ama denizin efendisi kanundur. Zat-ı âlinizin davası ve şikâyeti hakkında... Rodos kanunu karar versin.”³⁵ Hukuk tarihçilerinin yaptıkları incelemelerde görüldüğü kadarıyla, Rodos Kanunu ortaklık, birlikte çıkılan yolculuklar, gemi kiralama sözleşmeleri ve konşimentoya ilişkin düzenlemeler içermektedir. Gemideki yolcuların davranış standartlarını ve kapitan yahut tayfanın görevde ihmalkârlık ve görevi terke ilişkin mali sorumluluklarını

³² <http://www.duhaime.org/LawMuseum/LawArticle-383/Lex-Rhodia-The-Ancient-Ancestor-of-Maritime-Law--800-BC.aspx>

³³ Robert D. Benedict, “The Historical Position of the Rhodian Law”, *The Yale Law Journal*, 1909, s. 225.

³⁴ <http://www.duhaime.org/LawMuseum/LawArticle-383/Lex-Rhodia-The-Ancient-Ancestor-of-Maritime-Law--800-BC.aspx>

³⁵ Ram Prakash Anand, *Origin and Development of the Law of the Sea*, Hollanda, 1982, s. 11.

oluşturmuştur.³⁶ Bu deniz kanunu, deniz hukuku içtihadının temelini oluşturmuş olup, pek çok denizcilik kanununun da müsebbibidir.³⁷ Antik Çağ Yunan uygarlığı sadece denizlerde sadece ticaret ve korsanlık faaliyetleriyle değil hukuk kurallarıyla da zamanın denizciliğine damgalarını vurmuşlardır.

Sonuç Yerine

Temelde bir tarım toplumu özellikleri taşıyan ve toprağa bağlı yaşayan Antik Yunan toplumu, toprağın yetersiz ve verimsiz oluşu, artan nüfusun tahıl ihtiyacını karşılayamaması nedeniyle kolonileşme yoluna gitmek zorunda kalmış ve Doğu ile ilişkilere dayalı bir hayat düzeni kurmuştur. Kolonilerin deniz aşırı topraklarda kurulması ve tarımda endüstrileşme iç ve dış deniz ticaretinin gelişmesini sağlamış yine kolonileşmeyle birlikte yağmacılık ve korsanlık faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Gerek ekonomik nedenler gerekse kolonileşme faaliyetinin kahramanlık kültürü üzerine kurulması korsanlığın toplum gözünde doğal bir faaliyet olmasını sağlamıştır. Korsanlığın getirisi olan malların pazarda ucuza satılması da korsanlığı meşrulaştıran bir etkidir. Ancak yağmanın devamlı olarak sürdürülmesi hiçbir zaman mümkün değildir.³⁸ Zaten Antik Çağ Yunanistan'ında korsanlık yapanlar da korsanlığı belli dönemlerde ve başkalarına karşı yapmıştır. Başlarda yağmacılık olarak ortaya çıksa da daha sonra diğer yağmacılara karşı şehrin mallarını koruma görevini de korsanlar üstlenmiştir. Denizlerde ticaretin ve korsanlığın bu karşılıklı rekabeti deniz ticaret hukukunun oluşmasını da sağlamıştır. Bununla birlikte Antik Yunan toplumu ticaret, korsanlık ve hukuk alanlarında günümüze kadar etkilerini gösteren bir medeniyet haline gelmiştir.

Kaynakça

- Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
 Abdullah Mesud Küçükkalay, *İktisadi Düşünce Tarihi*, Beta Yayınları, İstanbul, 2011.
 Ian Morris, *Dünyaya Neden Batı Hükmediyor (Şimdilik)*, Çev. Gül Çağalı Güven, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012.
 Vural Savaş, *İktisatın Tarihi, Siyasal Kitabevi*, Ankara, 2000.
 David Abulafia, *Büyük Deniz Akdeniz'de İnsanlık Tarihi*, Çev. Gül Çağalı Güven, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012.
 Baykan Sezer, *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.
 A. Emre Öktem - Bleda R. Kurtidarcan, *Deniz Haydutluğu ve Korsanlık Tarihi ve Hukuki Boyutlarıyla*, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2011.

³⁶ A.g.e., s. 11

³⁷ A.g.e., s. 11

³⁸ Baykan Sezer, *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları*, İstanbul, 2011, s. 107.

- Robert D. Benedict, *The Historical Position of the Rhodian Law*, The Yale Law Journal, 1909.
- Ram Prakash Anand, *Origin and Development of the Law of the Sea*, Hollanda, 1982.
- Aristoteles, *Politika*, III, 9, 36.
- Homer, *Odysseia*, Çev. Azra Erhat - A. Kadir, Can Yayınları, İstanbul, 2011.
- Herodotos, *Tarih*, Çev. Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- Laike Hamza, *Antik Çağ'da Doğu Akdeniz'de Deniz Ticareti*, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006.
- Özgüç Orhan, "Homeros ve Hesiodos'da Adalet Kavramının Kökenleri ve Platon'a Yansımaları", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar 2012
- Murat Aslan-Nihal Tüner Önen, "Akdeniz'in Korsan Yuvaları: Kilikia, Pamphylia, Lykia ve Ionia Bölgelerindeki Korykoslar", *Adalya*, XIV, 2011.
- Hüseyin Sami Öztürk, "Korsanlık Suyu Yazılmış Tarih", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Kasım-Aralık 2011/24.
- Philip de Souza, "Korsanlar Kilikia Korsanları ve Roma", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Kasım-Aralık 2011/24.
- Dr. Hüseyin Sami Öztürk, "Korsanlık Suyu Yazılmış Tarih", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Kasım-Aralık 2011/24.

İnternet Kaynakları

- Ahmet Taner Kışlalı, *Eski Yunan'da Demokrasi ve Demokratik Düşünce*, Amme İdaresi Dergisi, yayın.todaie.gov.tr/goster.php?Dosya=MDUyMDUzMDQ4
- Yiğit Tuncay, *Rus Aydınlanması 2 - Antik Yunan Dünyası*, http://www.halksahnesi.org/incelemeler/rus_aydinlanmasi_2/rus_aydinlanmasi_2.htm
- http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/2784/mod_resource/content/2/2.Hafta%20-%20Eski%20Yunan%E2%80%99da%20Siyasal-Sosyal-Kurumsal%20Yap%C4%B1%2C%20Y%C3%B6ntem%20ve%20Teoriye%20Dair.pdf
- http://www.atlantismanisa.com/yazi/docs/caglar_boyu_kolelik.pdf
- <http://tarihdeniz.blogspot.com/2009/12/demir-cag-ii.html>
- <http://www.hermetics.org/etruskler.html>
- <http://kartacali-hannibal-roma-dusmani.blogspot.com/2009/05/kartaca-ve-akdeniz-deniz-ticareti.html>
- http://www.acikders.org.tr/file.php/124/LectureNotes/PELOPONNESOS_savaslari.pdf
- <http://www.duhaime.org/LawMuseum/LawArticle-383/Lex-Rhodia-The-Ancient-Ancestor-of-Maritime-Law--800-BC.aspx>